

Сергій Максимов*

Шановні читачі!

У першому номері журналу за 2020 рік, що вийшов, подолавши перепони карантину та інших обмежень, пов'язаних із пандемією коронавірусу, продовжується обговорення фундаментальних проблем філософії та теорії права, збагачене досвідом життя та праці у надзвичайній ситуації та інших загрозах праву, де останнє існує на своїй межі. Саме тому такою актуальною виявилась ключова тема цього номеру – «право і неправо». Визнаємо, що концепт «неправо» виглядає дуже незвично в академічних обговореннях. Але як тут не згадати найкласичнішого з усіх класичних філософів, геніального Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля, 250-річчя з дня народження якого відзначається у серпні цього року! Також рівно 200 років тому вийшла його знаменита «Філософія права» (1820), або «Grundlinien der Philosophie des Rechts» – один із найбільш видатних творів у всій історії соціальної та політико-правової думки. Саме Гегель й увів у філософсько-теоретичний обіг категорію неправа (Unrecht), позначив за її допомогою особливу волю, яка демонструє свавілля і свою окремість від загальної волі та загального права. І хоча гегелівська інтерпретація цього явища набула у подальшому й дещо іншого значення (неправо як неправовий закон і неправова держава), але ідея позначати окремим терміном феномен, який протиставляється праву, у його глибинній суті виявилась доволі плідною.

Отже, за рубрикою з цією назвою починається публікація матеріалів до другого Всеукраїнського «круглого столу» «Фундаментальні проблеми юриспруденції – II. Право і неправо». Щорічний «круглий стіл» було започатковано у 2019 р. Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого та Національною академією правових наук України за підтримки журналу «Філософія права і загальна теорія права» з метою сприяти розвитку фундаментального знання про право і діалогу між

* Сергій Іванович Максимов, доктор юридичних наук, професор кафедри теорії і філософії права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України, головний редактор журналу «Філософія права і загальна теорія права».

Sergiy Maksymov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Correspondence-member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Editor-in-chief of "Philosophy of Law and General Theory of Law" journal.

e-mail: s_maximov@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-3165-8142

філософією та юриспруденцією. Захід 2020 року було заплановано на квітень, але через карантин він був перенесений на вересень. Отже, у наступному номері очікується продовження публікації статей за темою цього «круглого столу» та повний огляд його матеріалів.

Перша рубрика і номер в цілому починається з публікації статті **Олексія Стовби** «Право і неправо: чи можлива негативна онтологія права?», в якій він застосовує свою концепцію темпоральної онтології права до осмислення досвіду неправа, що випробовується в живому тілесному співбутті. Світові війни, тоталітаризм, табори смерті, геноцид, тероризм, державні перевороти і гібридні війни виявляють себе набагато реальніше, ніж абстрактні правові норми і цінності. Отже, можна припустити, що феномен права існує не континуально, а дискретно, будучи постійно витриманий в запитувальній можливості небуття і відтворюючись в ході людської діяльності. Автор статті підкреслює, що певні неklasичні смислові фігури (правова комунікація, правова подія, правова реальність, правовий діалог) вже включають не лише власне правові, але і протиправні феномени – такі як правопорушення, злочин та ін. Цим феноменам відповідає живий досвід людського співжиття, де можливо виділити досвід безправ'я, досвід правопорушення, досвід не права, а чогось іншого.

Спробу поглянути на право крізь призму концепції недержавного правового регулювання було здійснено в статті **Олени Дашковської**. Як варіант вирішення проблем щодо усунення прогалів у праві авторкою було використано концепцію регулювання суспільних відносин правилами, створеними певною спільнотою, що є втіленням результатів недержавного механізму регулювання. Недержавний механізм регулювання має особливий зміст, з одного боку, має допоміжне значення, а з іншого – в певних випадках може набувати і основне значення по відношенню до державного. Зазначені правила посідають самостійне місце в системі джерел права, при цьому спільне застосування державних і недержавних правил зможе привести до належного регулювання певних приватноправових відносин.

Сумніви щодо відповідності правової системи, що існувала в СРСР, вимогам модерного права висловлює **Дмитро Вовк** у статті «Теологія радянського права». Застосовуючи популярний у політичній філософії концепт політичної релігії, що використовується для описання тоталітарних режимів, автор досліджує, як радянська політична релігія впливала на правову систему СРСР. Символи віри радянського права – сукупність беззаперечних ідей чи догм, які виражають вплив на нього марксизму-ленінізму, – розвивалися радянською юридичною наукою у вигляді теології радянського права. Вони впливали на правову систему та її окремі елементи завдяки концепціям унікальності, публічності і політизованості радянського права, а також концепції соціалістичної законності.

Другу рубрику цього номеру присвячено важливим політико-правовим рефлексіям ХХ ст., які є дуже цінними для розвитку сучасного українського конституціоналізму, теорії аргументації та праворозуміння.

Насамперед хочемо звернути увагу на статтю **Всеволода Речицького** «Політичний світогляд Вацлава Гавела в контексті конституційного праворозуміння». Написана у форматі есе, вона присвячена питанням впливу етики й естетики на формування сучасних конституційних парадигм. Автор доводить, що для ефективної реалізації конституційних норм ключове значення має інтелектуальна чесність, щирість і позитивна моральна установка законодавця. На прикладі аналізу політичної філософії першого президента Чехії Вацлава Гавела автор доводить, що ефективні й неефективні конституційні системи є принципово різними. Однак таку відмінність часто можна помітити лише на рівні тонких нюансів розрізнення в розуміння права та його окремих інститутів.

Виявленню риторичної теоретичної моделі правового аргументування та особливостей реконструкції аргументів, що його пропонує цей підхід, присвячена стаття **Тамари Дудаш**. Авторка підкреслює, що риторичний підхід стосується насамперед правового аргументування як процесу, а меншою мірою правової аргументації як результату цього процесу. При цьому риторичний підхід до правового аргументування розглядається як засіб «вплітання» природного права у право позитивне. Адже риторичне аргументування привносить у позитивне право позамовні фактори, тим самим розширюючи горизонт його розуміння.

Ірина Бесага присвячує свою статтю визначенню внеску пострадянських правознавців в осмислення концепції праворозуміння представника правового екзистенціалізму Вернера Майхофера та виявленню проблемних питань, які потребують подальшої філософсько-правової розробки.

У рубриці «Мир, заснований на правах людини» представлені переклади статей провідних сучасних філософів права, підготовлених на основі пленарних доповідей, що були презентовані ними на останніх Всесвітніх конгресах з філософії права і соціальної філософії: «Мир, заснований на правах людини», що відбувся у липні 2017 року у Лісабоні, Португалія (Девід Лубан, США) і «Гідність. Демократія. Різноманітність», який відбувся у липні 2019 р. в місті Люцерні, Швейцарія (Джон Тасіулас, Велика Британія).

У статті **Девіда Лубана** питання прав людини та перспективи миру розкриваються у контексті аналізу понять суверенітету та націоналізму, який здійснюється на фоні притаманної сьогодні світові тенденції до глобалізму, з одного боку, та набирання обертів тенденції до націоналізму – з іншого. Автором розглядається еволюція концепцій державного суверенітету: від «суверенної рівності, заснованої на праві на самовизначення», до «умовного суверенітету», або «суверенітету як відповідальності», та перспектив так званого «суверенітету як піклування над людством», що в умовах транснаціональних загроз розглядається ним найкращою надією на мир. В останній частині розвивається думка про несумісність націоналізму в його теперішньому вигляді із реалістичною політикою миру, підкреслюється, що сучасний націоналізм втрачає свою історичну прогресивність і стає байдужим до теми прав людини.

У статті **Джона Тасіуласа** «Порятунок прав людини від права прав людини» висувається теза, що міжнародне право прав людини відхилилося від своєї утворюючої мети – виражати і надавати дієвості засадничій моралі прав людини через закріплення індивідуальних юридичних прав, якими наділяються усі індивіди. Розглядаються два основні шляхи такого відхилення: тенденція ігнорувати істотні відмінності між правами людини та універсальними інтересами чи цінностями в цілому та недостатньо критичне просування як легалізації (законодавчого закріплення), так і, що більш важливо, юдиціалізації (забезпечення судовим захистом) в галузі прав людини. Одним з елементів порятунку прав людини розглядається їх порятунок від деформацій, яких вони зазнали в межах міжнародного права прав людини, зокрема й завдяки «популістській реакції» на зовнішні виклики.

У рубриці «Дискусії» пропонується стаття англійською мовою бразильського дослідника **Рікардо Евандро С. Мартінса** «Неоліберальний вірус у Бразилії та дискусія з Джорджо Агамбеном». Полемічні роздуми були спровоковані статтею чинного міністра закордонних справ Бразилії, канцлера Ернесто Араужо, у якій він висловлює занепокоєння тим, що нинішня пандемія, викликана коронавірусом COVID-19, може стати підставою для запровадження виняткових заходів, спрямованих проти бразильської демократії, які можуть привести країну до «комуністичного перевороту» або до уряду, що керує «нацистськими методами». Автор показує, що, обґрунтовуючи тезу про небезпеку пандемії для бразильської демократії посиланням на категорії Джорджо Агамбена, Араужо використовує його ключові категорії некоректно і внаслідок цього перекичує його основну ідею.

У номері також представлено рецензію **Сергія Рабіновича** на монографію В'ячеслава Джуноя «Соціологія конституційного права. Кн. 2. Соціокультурні підстави європейського конституціоналізму» (Київ: ІнЮре, 2018) та рецензію академіка НАПрН України **Петра Рабіновича** на підручник «Загальна теорія права» за редакцією О. В. Петришина (Харків: Право, 2020), яку було оцінено як новий крок харківської наукової школи у розвитку досліджень та викладання загальнотеоретичної юриспруденції.

У наступному номері планується продовження обговорення фундаментальної проблеми природи права та його переродження у свою протилежність – неправу, а також інших цікавих і дискусійних тем. Редакційна колегія часопису запрошує до співпраці вітчизняних і зарубіжних філософів, теоретиків права, дослідників галузевих юридичних дисциплін, юристів-практиків, чії наукові розвідки служитимуть подальшому розвитку та популяризації досліджень теоретичних і прикладних проблем юриспруденції, української науки в цілому.